

УДК 373.2.018.1:[37.015.31:336]  
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.90.4>

**Г. І. Григоренко**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти  
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»  
Запорізької обласної ради

**Н. В. Погрібняк**

старший викладач кафедри дошкільної освіти  
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»  
Запорізької обласної ради

## ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ БАТЬКІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ФІНАНСОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Стаття присвячена проблемі підготовленості батьків щодо формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку. Обґрунтовано, що основним фактором є родинна економіка, бо тільки на її прикладі можна ознайомити дітей практично з усіма економічними категоріями та показати роль самої дитини в економічних стосунках в сім'ї.*

*Сучасна сім'я вимагає педагогічної підтримки, яку повинні надати перш за все заклади дошкільної освіти. Це стосується особистої участі батьків в ознайомленні, залученні, організації та оцінювання педагогічного процесу.*

*Доведено, що взаємодію закладу дошкільної освіти з батьками щодо формування соціально-фінансової компетентності в умовах родинного виховання слід розглядати як спільну діяльність відповідальних дорослих, яка спрямована на введення дітей в економічний простір для засвоєння доступних їхньому віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів і морально-економічних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування вмінь економічної поведінки та набуття первинного досвіду елементарних економічних відносин.*

*Аналіз сучасних педагогічних досліджень дозволяє визначити поняття соціально-фінансової компетентності дитини дошкільного віку яка розуміється як сформованість у дітей певних економічних понять та навичок соціально-економічної поведінки, що певним чином впливає на успішне майбутнє дитини.*

*Орієнтуючись на вимоги Базового компоненту дошкільної освіти щодо формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку доведено, що головною умовою є певна педагогічна освіченість батьків.*

*У ході дослідження було виявлено, що на формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку впливає розуміння та правильна інтерпретація батьками певних економічних понять, з якими знайомлять дітей.*

**Ключові слова:** сім'я, соціально-фінансова компетентність, педагогічна освіченість, родинна економіка, економічні стосунки, гроші, професії, фінанси, бажання і можливості.

**Постановка проблеми.** Економічна освіта – важливий компонент загальної культури людини, який передбачає формування економічного мислення, економічних потреб, економічно усвідомленого ставлення до праці, природи, матеріальних цінностей, грошей тощо та виявлення відносин в окремій діяльності. Слід зазначити, що дошкільний вік є самим продуктивним щодо можливостей закладення основ таких індивідуально-психологічних особливостей як бережливість, відповідальність, чесність, цілеспрямованість, працелюбність тощо. Дитина повинна відкрити для себе, усвідомити і засвоїти начатки фінансової грамотності, що важливо для її фінансового благополуччя у майбутньому дорослому житті.

Педагогічний досвід свідчить, що більшість передумов майбутньої економічної діяльності людини формується в дошкільному віці, бо якщо не сформувати її своєчасно, то можуть проявитися негативні сторони в поведінці дітей – недбальство, неохайність, байдужість до пошкоджених речей, до книг, іграшок, матеріалів до ігор та занять; формується нерозумні, а іноді й невинуваті потреби.

Фінансові відносини є невід'ємною частиною життя дорослих, перш за все сім'ї. Для дітей дошкільного віку першими і головними вихователями є сім'я. Від виховного впливу батьків залежить становлення дитини як особистості.

В основу економічної освіти покладено родинну економіку, адже, тільки на її прикладі можна

ознайомити дітей практично з усіма економічними категоріями та показати роль самої дитини в економічних стосунках в сім'ї.

Тож від того, як члени родини розпоряджаються грошима, залежить і подальша економічна поведінка дитини. Академік М. Г. Стельмахович зазначає, що «...сповна реалізувавши надбання народної педагогіки, дошкільне виховання... набере свого натурального вигляду, бо ж буде не дитсадково-родинним, а родинно-дитсадковим, як це властиво для держави суверенної, що дозволить уникнути поширення депривації серед дошкільнят» [7, с. 2].

#### **Аналіз останніх досліджень та публікацій.**

Широке коло питань соціалізації дітей розкривається в роботах сучасних науковців (А. Богуш, Г. Біленька, Н. Гавриш, Н. Грама, Н. Вахняк, Т. Жаровцева, С. Курінна, С. Ладивір, Л. Лохвицька, З. Плохий, І. Рогальська, Т. Поніманська та ін.).

**Мета статті** – визначення стану підготовленості батьків щодо формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє стверджувати, що серед факторів, найбільш значущих для формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку, особливо виокремлюється такий фактор як сім'я дитини. Саме вміння дитини орієнтуватися у світі людей, перш за все, його обізнаність з нормами та правилами сімейного співжиття, здатність їх дотримуватися визначають компетентність дитини щодо соціального оточення. Тож і перші знання з економіки дитина дістає в сім'ї, під час безпосереднього спілкування з батьками, від спостереження за тим, як члени родини розпоряджаються грошима. Діти повинні зрозуміти, що потреби безмежні, а можливості для їх задоволення – обмежені, вчитися співвідносити свої бажання та можливості родини їх задовольнити [4–5].

Тож перевагу сім'ї, як виховного колективу, автор О. А. Алеко бачить в тому, що «...дитина має можливість постійно спостерігати поведінку батька й матері в неофіційних сімейних стосунках; спілкуватися з людьми різного віку, статі, життєвого досвіду; просто і природно залучатися до реального життя. У сім'ї складаються емоційно насичені взаємини між батьками й дітьми, які мають особистісний характер, набувається необхідний соціальний досвід» [2, с. 12].

Але не кожна родина приділяє належну увагу цим проблемам, не усвідомлює їх важливості та необхідності у практичному житті. Тож Т. Г. Жаровцева вважає процес сімейного виховання вельми специфічним, більше природний і динамічний, ніж в дошкільному закладі. Разом з тим, дитині менш помітні навмисні виховні впливи, вона активніше проявляє себе як суб'єкт

самостійної діяльності. При цьому вчена підкреслює, що в сімейному вихованні допускається чимало помилок. «Батьки нерідко покладаються на свій індивідуальний не завжди виправданий досвід, не замислюються над наслідками своїх дій на дитину, недооцінюють силу виховних знань і умінь, часто самі потребують допомоги» [6, с. 114].

Вивчаючи зміст і сукупність умов, що забезпечують сформованість початкових економічних уявлень у дошкільників 5–7 років, Н. В. Грама визначає такі їх види: про гроші як предмету їх появи в сім'ї (зароблені працею); ставлення до грошей як предмету обміну на товар (правильне, індиферентне, байдуже); про кишенькові гроші; про способи використання грошей [4].

Культура батьківства молодих батьків розглядається Н. В. Вахняк як інтегральна характеристика особистості молодого батька – матері, яка визначається «...сукупністю знань з гігієни, фізіології, педагогіки й психології, емоційно-ціннісним ставленням до дитини, вміннями та навичками, здобутими у процесі їх виховання, розвитку та навчання, що в сукупності дають позитивний результат в розвитку, навчанні й вихованні дитини» [3, с. 9].

Л. Лохвицька вважає формування основ споживчих знань умовою успішного входження дошкільників в соціальне середовище, яке необхідно реалізовувати не тільки в умовах роботи закладів дошкільної освіти, а також і в родинному колі [8].

Таким чином, на думку дослідників, робота з підвищення педагогічної культури батьків є основою вдосконалення сімейного виховання.

В освітньому напрямку «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність» Базового компоненту дошкільної освіти зазначено, що «... прояв соціальної компетентності й навичок фінансової грамотності означає здатність дитини усвідомити, хто вона є і як потрібно взаємодіяти з іншими людьми. Це надихає дитину <...> планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, заощаджувати, оцінювати наявні можливості <...> [1].

У Базовому компоненті дошкільної освіти звертається увага на шляхи підтримки батьками процесу формування фінансової грамотності у дитини, а саме:

– спонукання дитини до більшого самопізнання і впевненості у собі, власних можливостях;

– використання різних виховних дій з метою навчання дитини цінувати і захищати матеріальні та нематеріальні цінності, виховання заощадливості;

– залучення дітей до планування витрат, сімейного бюджетування як засобу формування свідомого і відповідального ставлення до фінансів;

– проведення розмов, бесід, спрямованих на розвиток дитячої соціальної і фінансової ініціативності та лідерських якостей [1].

Тож соціальна-фінансова грамотність дошкільника розуміється як володіння доступними елементами економічними поняттями та навичками соціально-економічної поведінки; сформованість певних морально-економічних якостей, які необхідні для успішної економічної діяльності в майбутньому.

З огляду на вимоги Базового компоненту дошкільної освіти щодо формування соціальної компетентності й навичок соціальної та фінансової грамотності у дітей дошкільного віку, спеціалістам закладів дошкільної освіти і батькам необхідна спеціальна педагогічна освіченість щодо правильної інтерпретації економічних категорій та навчання дітей користуватися ними в різних ситуаціях.

З метою вивчення особливостей формування соціальної та фінансової грамотності у дітей нами було проведено анкетування серед батьків вихованців ЗДО м. Запоріжжя та Запорізької області.

У процесі анкетування ми мали намір виявити розуміння та використання батьками деяких економічних понять («гроші», «кишенькові гроші», «професії», «витрати», «фінанси»), з якими вони знайомлять дітей дошкільного віку.

В анкетуванні взяло участь 576 батьків дітей дошкільного віку. Проаналізувавши дані дослідження, ми отримали такі результати:

У відповіді на перше запитання «Що значать гроші у Вашому житті?» 45% батьків відповіли, що гроші – «це засіб забезпечення життєдіяльності», 50% – «впевненість у завтрашньому дні», «гроші для нас – усе», і лише незначна частина респондентів (до 5%) вважають, що гроші для них не першочергова мета.

Дійсно, володіння та розпоряджання грошми є одним із необхідних компонентів економічної соціалізації людини.

На друге запитання анкети «Чи пояснюєте Ви дитині, що таке гроші?» – 97% батьків відповіли «так» і лише 3% – «ні».

На запитання «Якщо «так», то про що саме пояснюєте», отримали такі відповіді: пояснення «звідки гроші з'являються» – визначено 45%; «для чого потрібні гроші» – 53%; «які бувають гроші» – 2% батьків.

Таким чином, більшість батьків вважають за необхідне формувати в дітей розуміння того, що гроші є результатом праці, мірою її оцінки.

На запитання анкети «Як реагує дитина на Вашу відмову щодо покупки товару, який їй сподобався» отримали такі відповіді: «по-різному» (64%); «спокійно» (33%); дитина нічого не просить (1%); «негативно» (2%).

На запитання «Чи мають батьки навчити дітей розпоряджатися грошима?» – 95% батьків відпо-

віли «так» і лише 5% – «ні». 40% батьків вказали, що не довіряють дітям гроші; 40% довіряють, але контролюють вчинки дітей, і лише 20% опитуваних батьків мають довіру до дітей і не контролюють їх видатки. Батьки дозволяють старшим дошкільникам самостійно бути покупцями, але самі при цьому залишаються спостерігачами; 10% дітей лише інколи відвідують разом з дорослими магазин та ринок, 10% дітей не бувають у магазині.

На наступне запитання «Чи може Ваша дитина назвати професії членів родини та інших людей?» відповіді були такими: називають професії членів родини 73%; професії інших людей 27% батьків.

У відповіді на запитання «Чи знайомите дитину з своєю трудовою діяльністю?» 75% батьків відповіли «так», 25% батьків – «ні», бо не вважають за необхідне знайомити дитину зі своєю діяльністю.

Якщо батьки відповіли «так», то треба було позначити, про що саме вони розповідають. Відповіді такі: 39% батьків розповідають про свою роботу, 22% – про робоче місце (по можливості дитині його показують), 33% – про свою професію, її користь для сім'ї та інших людей, 6% батьків розповідають про обов'язки та стосунки на роботі.

На запитання «Чи знає дитина про Вашу професію?», 80% опитуваних відповіли стверджувально, але не змогли пояснити зміст та значення своєї праці.

Наступне завдання потребувало від батьків обрати варіант відповіді на питання «Якщо Ви залучаєте свою дитину до планування витрат родини як засобу ставлення до фінансів, то як саме». Батьки вибрали такі варіанти: участь дитини у складанні плану покупок необхідних товарів (перед відвідуванням магазину) назвали 42% батьків; разом визначаєте пріоритетність товару для родини – 46%; заохочуєте дитину відмовлятися від задоволення деяких своїх потреб заради задоволення потреб інших членів родини – 12%. Як свідчить аналіз відповідей, 88% батьків вже залучають дитину до планування витрат родини.

Щодо запитання «Чи потрібно батькам долати дітей до здійснення покупок? Як саме?», то 27% батьків вважають за необхідне довіряти дітям гроші, 50% – контролювати вчинки дітей; 5% – довіряти і не контролювати їх видатки; 18% – залишаться спостерігачами.

Щодо останнього запитання «Чи повинні діти мати кишенькові гроші?» 85% батьків відповіли «так», 15% – «ні». Батьки вдавали в своїх відповідях такі пояснення щодо необхідності дитини мати кишенькові гроші: «Формується фінансова грамотність дитини», «Стимулюється бережне відношення до грошей», «Дитина навчається розпоряджатися власними фінансами», «Отримує досвід поводження з грошима», «Щоб вчитися раціонально розподіляти свої гроші» тощо. Частина батьків вважає, що дитині потрібні

кишенькові гроші для своїх власних потреб: «Щоб дитині купувати маленькі приємності», «Дитина могла купити собі цукерки чи щось смачненьке», «Щоб були свої гроші», «Збирати на те, що хоче» тощо.

Батьки, які вважають, що діти не повинні мати кишенькові гроші, пояснюють це таким чином: «Це зарано», «Кишенькові гроші давати у шкільному віці», «У віці від 9 років можна давати дитині кишенькові гроші на невеликі бажання, у вигляді їжі» тощо.

Тож основна частина батьків вважає за необхідне навчити дитину поводитися з грошима, а саме кишенькові гроші вважають таким засобом. Разом з тим, батьки не визначили, що вони повинні навчити дитину зрозуміти, що не можна витратити гроші не замислюючись, що гроші потрібно накопичувати та зберігати. В той же час в усіх відповідях батьків (за виключенням однієї) відсутнє розуміння того, що діти повинні мати змогу заробляти кишенькові гроші.

Аналіз відповідей батьків на наведені вище питання анкети засвідчує про недостатній рівень педагогічної освіченості батьків щодо формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку.

**Висновки.** Таким чином, в процесі формування соціально-фінансової компетентності дітей дошкільного віку вирішальну роль грає сім'я. Разом з тим, нами був зафіксований недостатній рівень підготовки батьків щодо формування соціально-економічної компетентності своїх дітей. Необхідність педагогічної освіченості батьків, їх співпраця з педагогами, підвищення компетентності є необхідною умовою формування економічної свідомості дітей дошкільного віку. Саме тому, ми вважаємо за необхідне подальшого дослідження питання формування соціально-економічної компетентності дорослих.

#### Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (2021). (Наказ МОНУ) №33 від 12.01.2021. URL: Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) (дата звернення: 04.01.2023).
2. Алеко О. А. Соціальний досвід як філософська та соціально-педагогічна категорія. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Вип. 37. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. Вип. 37. Т. 1. С. 10–13.
3. Вахняк Н. В. Формування культури батьківства у взаємодії дошкільного закладу з молодими сім'ями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Інститут проблем виховання НАПН Київ, 2021. 24 с.
4. Грама Н. Економічне виховання особистості дитини дошкільника. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності: моногр. / А. М. Богуш, Н. Г. Грама, Н. І. Луцан та ін. Одеса : Видавель Бакаєв Вадим Вікторович, 2013. 236 с.
5. Григоренко Г. І., Жадан Р. П. Дошкільник у світі економіки. Харків : Видавництво «Ранок», 2016. 160 с.
6. Жаровцева Т. Г. Виховний потенціал психолого-педагогічної культури сім'ї. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Вип. 37. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. Т. 1. С. 112–115.
7. Стельмахович М. Г. Український дитсадок. *Поліття*. 1993. № 24–25. С. 2.
8. Лохвицька Л. Формування споживчих знань як чинник соціалізації дітей дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. 6 Серія : Філософія. Педагогіка, психологія : збірник наукових праць. Київ : Вид. Нац. пед. університету ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 97–102.

#### **Hrygorenko H., Pogribnyak N. Features of the preparation of parents regarding the formation of the social and financial competence of preschool children**

*The article is devoted to the problem of parents' preparedness regarding the formation of social and financial competence of preschool children. It is substantiated that the main factor is the family economy, because only on its example it is possible to familiarize children with almost all economic categories and show the role of the child himself in economic relations in the family.*

*The modern family requires pedagogical support, which should be provided first of all by preschool education institutions. This refers to the personal participation of parents in familiarization, involvement, organization, and evaluation of the pedagogical process.*

*It has been proven that the interaction of the preschool education institution with parents regarding the formation of social and financial competence in the context of family upbringing should be considered as a joint activity of responsible adults, which is aimed at introducing children into the economic space for the assimilation of elementary economic concepts accessible to their age, the formation of moral feelings and moral economic qualities necessary for successful economic activity, development of interest in the economic sphere of life, formation of economic behavior skills and acquisition of primary experience of elementary economic relations.*

*The analysis of modern pedagogical research allows us to define the concept of socio-financial competence of a preschool child, which is understood as the formation of certain economic concepts and skills of socio-economic behavior in children, which in a certain way affects the successful future of the child.*

*Focusing on the requirements of the basic component of preschool education regarding the formation of social and financial competence of preschool children, it has been proven that the main condition is a certain pedagogical education of parents.*

*During the study, it was found that the formation of social and financial competence of preschool children is influenced by parents' understanding and correct interpretation of certain economic concepts with which children are introduced.*

**Key words:** *family, socio-financial competence, pedagogical education, family economy, economic relations, money, professions, finances, desires and opportunities.*